

O'zbek tilidagi matnlarning lingvokultirologik xususiyatlari va o'quvchilarda matnni tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish

Muxlisa Shaxriddin qizi Zaydinova

Ilmiy rahbar: Mahliya Djakbarova

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali

Annotatsiya: Presedent birliklar haqida malumot berish. Ushbu maqolada o'quvchilarni tinglab tushunish va mantiqiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish bo'yicha tahlil ishlari amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: presedent birliklar, matn, til, nutq, barqaror birikmalar, shaxs nomlari, jumlar, uch buyuk tabib, shogird, poklik, parhez, badantarbiya

Linguistic-cultural characteristics of texts in Uzbek language and formation of students' listening comprehension skills

Mukhlisa Shahriddin kizi Zaydinova

Scientific supervisor: Mahliya Djakbarova

Kattakorgan branch of Samarkand State University

Abstract: Provide information on precedent units. In this article, analysis work is carried out on the formation of students' listening comprehension and logical thinking skills.

Keywords: precedent units, text, language, speech, stable conjunctions, personal names, sentences, three great doctors, disciple, purity, diet, physical education

Presedent birliklar til tizimni tadqiq etishning yetakchi yo'nalishlaridan biri bo'lgan lingvokulturologiyaning asosiy o'rganish obektlaridan biri hisoblanadi. Maskur birliklarga bag'ishlangan tadqiqotlarda qayt etishicha presedent termini tilshunoslikda birinchi marta Y.H.Karolov tomonidan rus tilida e'lon qilingan. Rus tilshunosligida nafaqat o'zbek tilshunosligida muayyam til egalariga tanish bo'lgan va ularning tisoniy xotirasida saqlanadigan, nutqiy faoliyatda qayta-qayta murojat qilinadigan shaxs nomlari, barqaror birikmalar, jumlar hamda matnlar presedent birliklar sifatida qayt etiladi. E.A.Nahimova bu hodisalarni xalqning milliy ongida saqlanuvchi tizm sifatida baholaydi. A.B.Gudakov esa tilni o'zlashtirishning milliy-madaniy va qomusiy darajasi bilan bog'liq bo'lgan ayrim voqea, fakt, nom, matnlarni

president birliklar sifatda baholab ularning lingvoma'daniy vakillariga tanish bo'lishini ularning xotirasida saqlab turishini takidlaydi. B.Y.Maslovani takidlashi bo'yicha bunga matnlar yoki voqealar misol bo'loladi.

Intertekisliklarga bag'ishlangan tadqiqotlarda president birliklarni to'rtga bo'lgan:

1. Litata
2. Refirinitsiya
3. Qo'shtirnoqsiz ko'chirma
4. Matn

Y.H.Korolov president matnlarga shunday tariff bergan: Birdan ortiq shaxsga tegishli bo'lgan, ularning hissiy bilish ko'nikmalarda u yoki bu ahamiyatli bo'lganayni maskur shaxs bilan aloqador odamlarga tanish bo'lgan, va nihoyat til egalari diskursida qayta-qayta murojaat qilinadigan matnlar

Matn aynan teks so'ziga to'g'i keladi, [arabchada yelka] nutqning yozuvdagi ifodasi. Teks [lotinchada] bog'lanish birikishdir. Matn til vositalari orqali yozma tarzda bayon qilingan, muayyam bir tugal axborat tashuvchi hujjat bo'lib inson faoliyatni muvofiqlashtiruvchi, boshqaruvchiva birlashtiruvchi vositadir.

Matn kishilarni turfa xil lisoniy va nolisoniy xatti-xarakatlarga undash da'vat etish ularning bir-birlarni tushinishni taminlash imkoniyatiga ega bo'lgan kommunikativ birlik. Matn yaratishning uch qoydasi mavjud:

1. Aniqlik
2. Qisqalik
3. Ravonlik

Til onadur matn zuryod,
Til tilsim matn kashfiyot.

Uch buyuk tabib

Bir tabib qattiq kasal bo'lib yotib qolibdi. Uning shogirdlari yig'ilib ustozlarni davolashga kirishdilar. Kasal ustod ularga: Sevimli shogirdlarim, meni davolash uchun behuda zahmad chekmang, tuzalishdan umid uzganman, o'limim yaqin qolganga o'xshaydi. Vafot topganimdan keyin juda qayg'urib oh-voh qilmang. Chunki o'rninga uch buyuk tabib qoldirib ketaman.

Shu uch buyuk tabibning maslahatlariga hammangiz e'tibor bering va boshqalarni ham shunga da'vat qiling, -dedi. Shogirdlaridan biri: Bizlarning aziz ustozimiz, sizdan keyin o'rningizga qoladigan uch tabib kimlar - deb so'radi. Ustoz ko'zlarni ochdi, yonidagi shogirdlarga shunday javob berdi: - Sizlarga so'zlaganim uch zo'r tabibning birinchisi, quydagi matn orqali o'quvchilarimizni matniqiy fikirlash va tinglab tushinish ko'nikmasni shakllantiramiz. Avvalo matn audiosni o'quvchilarga qo'yib beramiz va shundan keyin sinfda guruhlar kesmda ishlaymiz.

1-topshiriq

Matnda tushirib qoldirilgan uch tabibni toping. Ular kim yoki (nima)lar.

2-topshiriq

Matnda o'quvchilarga tushunarsiz bo'lgan so'zlarni manosni izohli lug'atdan topish va izohlash.

3-topshiriq

Nima uchun aynan matnda shu uch tabib nomi keltirilgan? Guruhlarda bahsli munozara olib borish orqali o'quvchni mantiqiy o'ylashga chorlash.

4-topshiriq

Uch tabibga maqol matal yoki ibora topish?

5-topshiriq

Matn davom etirish. Tabib nima deb izohlagan bu uch tabibni?

6-topshiriq

Siz qanday sarlovha qo'ygan bo'lar edingiz?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. ONA TILI ;Umumiy o'rta ta'lim maktabinig 8-sinf uchun darslik /Mahmudov, A.NURMONOV, A.SH.Sobirov.-Toshkent MCHJ[TASVIR].
2. To'lanboyova Mohinur XURSHIDBEK qizi Matn tavsifi matn turlari.
3. Falsafa, Mantiq, Etika, Estetika fanidan maruzalar to'lami.
4. Hakimov.M O'zbek ilmiy matnining sintagmatik va pragmatic xususiyatlari.Filol.fan nomz.dis.Toshkent.1993 yil.